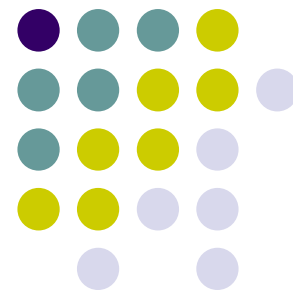

Diagnostika jazykových schopností dítěte
předškolního věku

I. Vývoj jazykových schopností dítěte
předškolního věku a jejich význam pro
rozvoj počáteční gramotnosti

Seidlová Málková Gabriela

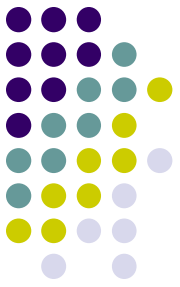

Úvodní slovo

- Cílem celého kurzu je představit screeningovou diagnostickou baterii jazykových schopností dítěte předškolního věku.
- Grada 2014- monografie + soubor testových úloh
- Testová baterie představuje nástroj, který vychází z psycholinguvistické koncepce vztahu jazykových schopností a rozvoje počáteční gramotnosti

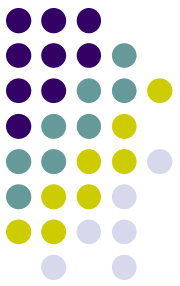
Vztah čtení a mluveného jazyka

Čtení je dovednost, kterou si osvojujeme, nejedná se o autonomní kognitivní proces.

Vztah čtení a mluveného jazyka:

- čtení navazuje na znalost mluveného jazyka (schopnost, která existuje mnohem dříve, než se dítě začíná učit číst).
- čtení nevyžaduje osvojit si nový komunikační kód x učí nový způsob, jak zaznamenat kód už známý (pokročilejší způsob účasti na jazykové komunikaci).
- Goswami 2010: ortografický systém (psaný kód) parazituje na systému zpracování mluveného jazyka (mozek člověka se nevyvíjel pro psaní, ale pro porozumění sdělením v mluveném jazyku) .

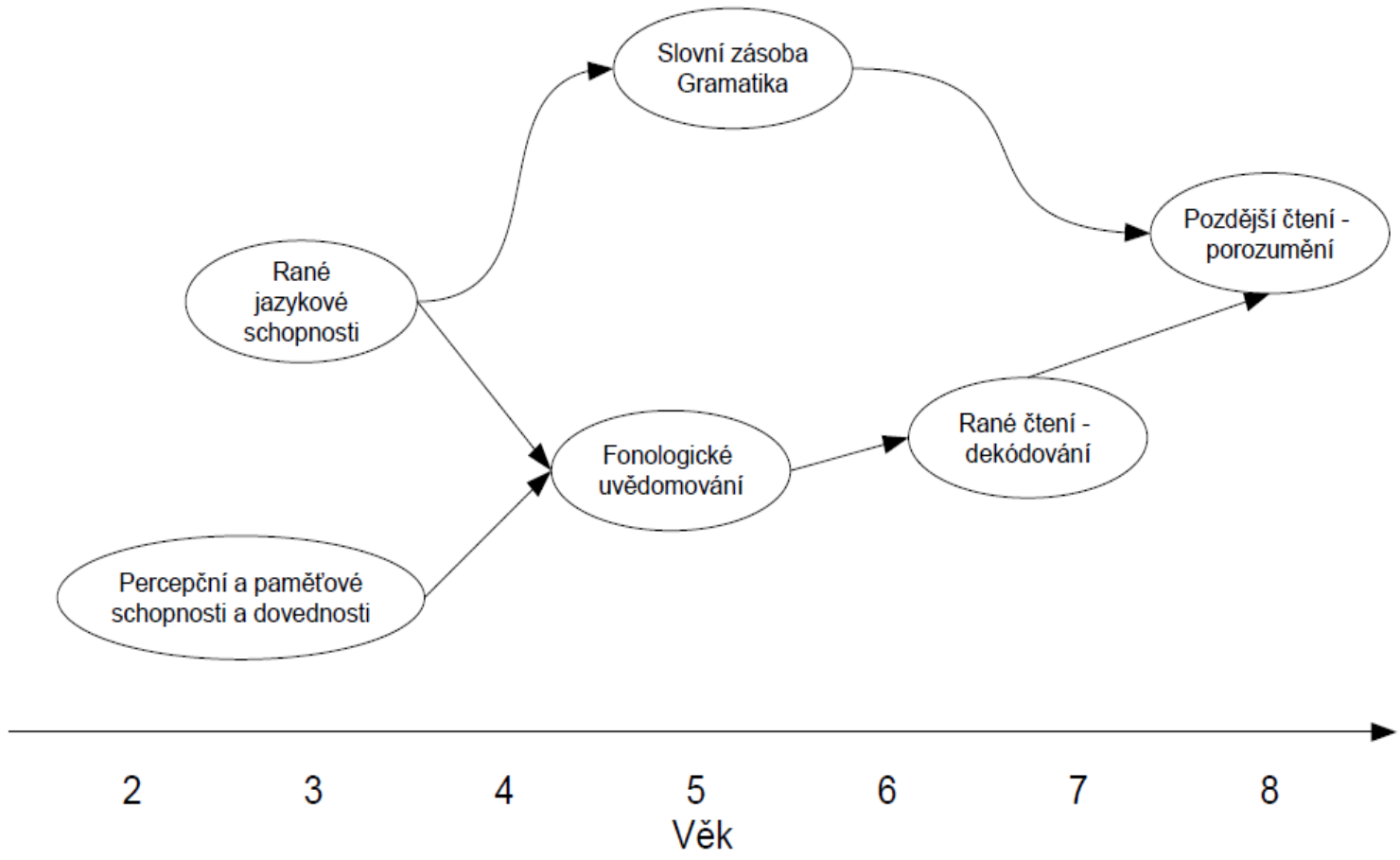

- Při studiu vývoje čtení tedy nemůžeme opominout vývoj jazyka.
 - psycholingvistická tradice výzkumu čtení a psaní doceňuje význam vývoje mluveného jazyka pro rozvoj čtení a psaní
- Tradice výzkumu v kognitivně a psycholingvisticky orientované psychologii, od cca 70. let
 - Libermann Isabelle (fonologické procesy ve vývoji čtení)
 - Ch. Read (invented spelling- první psaní zachycuje fonologickou stavbu slov)
 - D. B. Elkonin 70. léta (v aj 1973: J. Downing; jazyk jako „psychologický nástroj“, který umožňuje modelovat mentální činnosti.)
 - Bryant Bradley 1983 (vztah fonematického povědomí a vývoje poč.čtení a psaní)
 - Byrne, B. 1998 (acquisition of the alphabetic principle)
 - Vellutino (fonologický deficit dyslexie)...

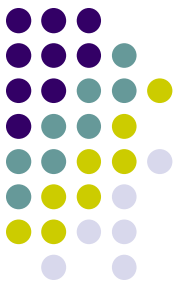
Model vztahu čtení a osvojování jazyka

- Předpoklady rozvoje čtení:
- úspěšné osvojování jazyka od raného věku
- rozvoj fonologických schopností a dovedností.
 - rovněž do určité míry podmíněn úspěšným osvojováním jazyka v dětství
 - zároveň se jedná o speciální dovednosti, které mohou být relativně nezávislé na celkových jazykových schopnostech.
 - velmi silný vliv na počáteční stadia čtení a na čtení jednotlivých slov.
- porozumění jazyku – (vývoj slovní zásoby a gramatiky jazyka)
 - některé děti úspěšně zvládnou první čtenářské kroky, ale začnou mít problémy při čtení vět a delších textů s porozuměním.

Významné poznatky o rozvoji čtení a psaní

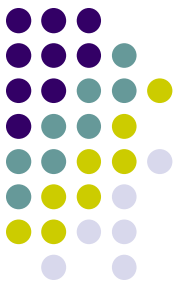

I. Počáteční čtení/psaní (dekódování/kódování)

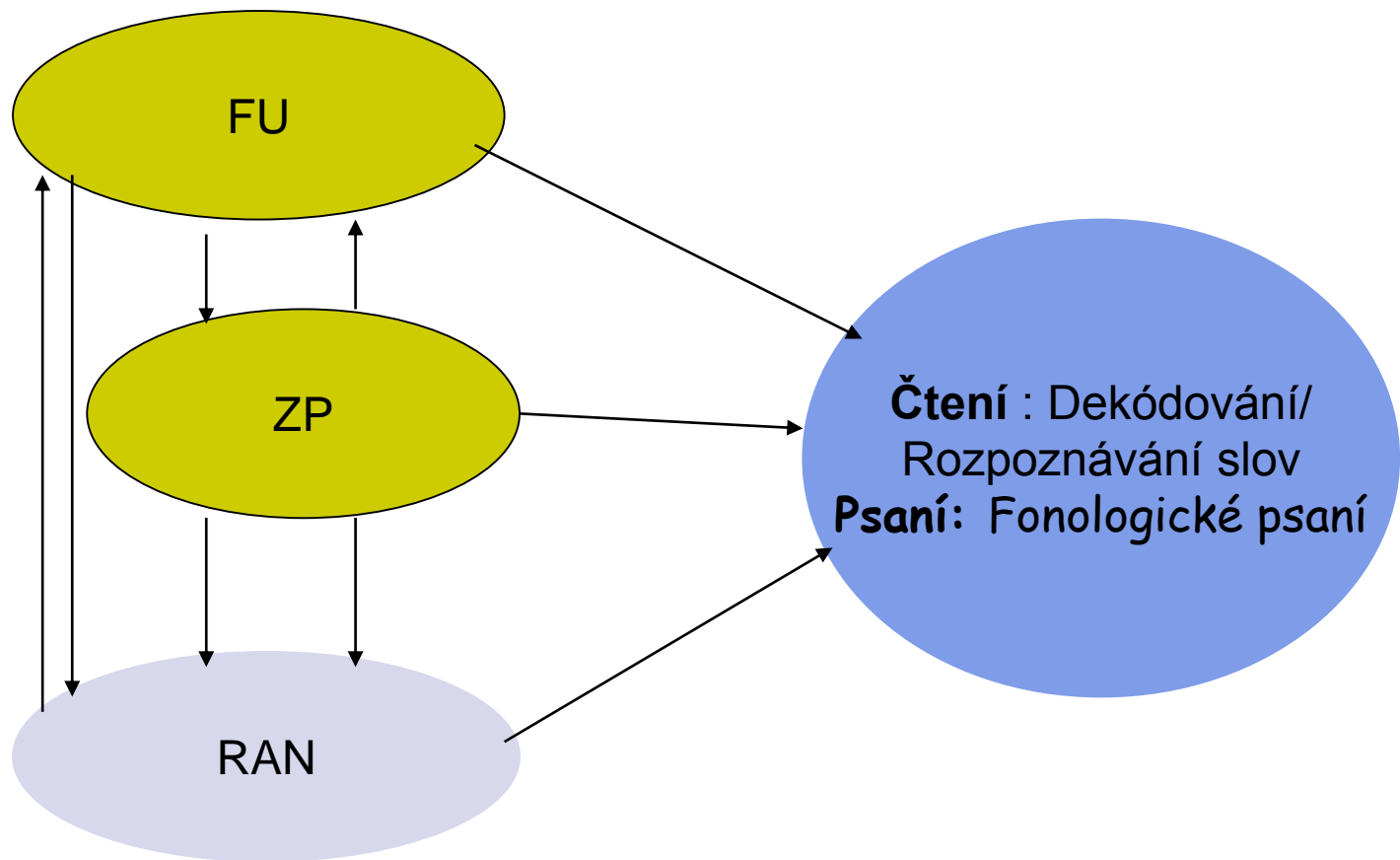
- Výzkumy **předpokladů rozvoje** čtení a psaní za posledních cca 15 let identifikují tři na sobě nezávislé indikátory variability počátečního čtení a psaní
 - **Dovednost izolovat fonémy** v mluvené řeči
 - Znalost písmen (zvuků, která písmena zastupují)
 - **Rychlé jmenování** (RAN); rychlost pojmenovávání objektů/barev, písmen)

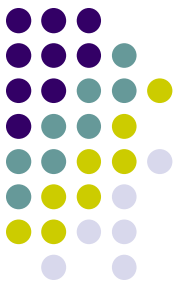
Pozn.: Pro angličtinu se jedná o relativně dlouho v literatuře akceptovaný model (od cca roku 2005), univerzalita modelu nedávno: 2012.

!! Žlutě označené: Fonologické procesy

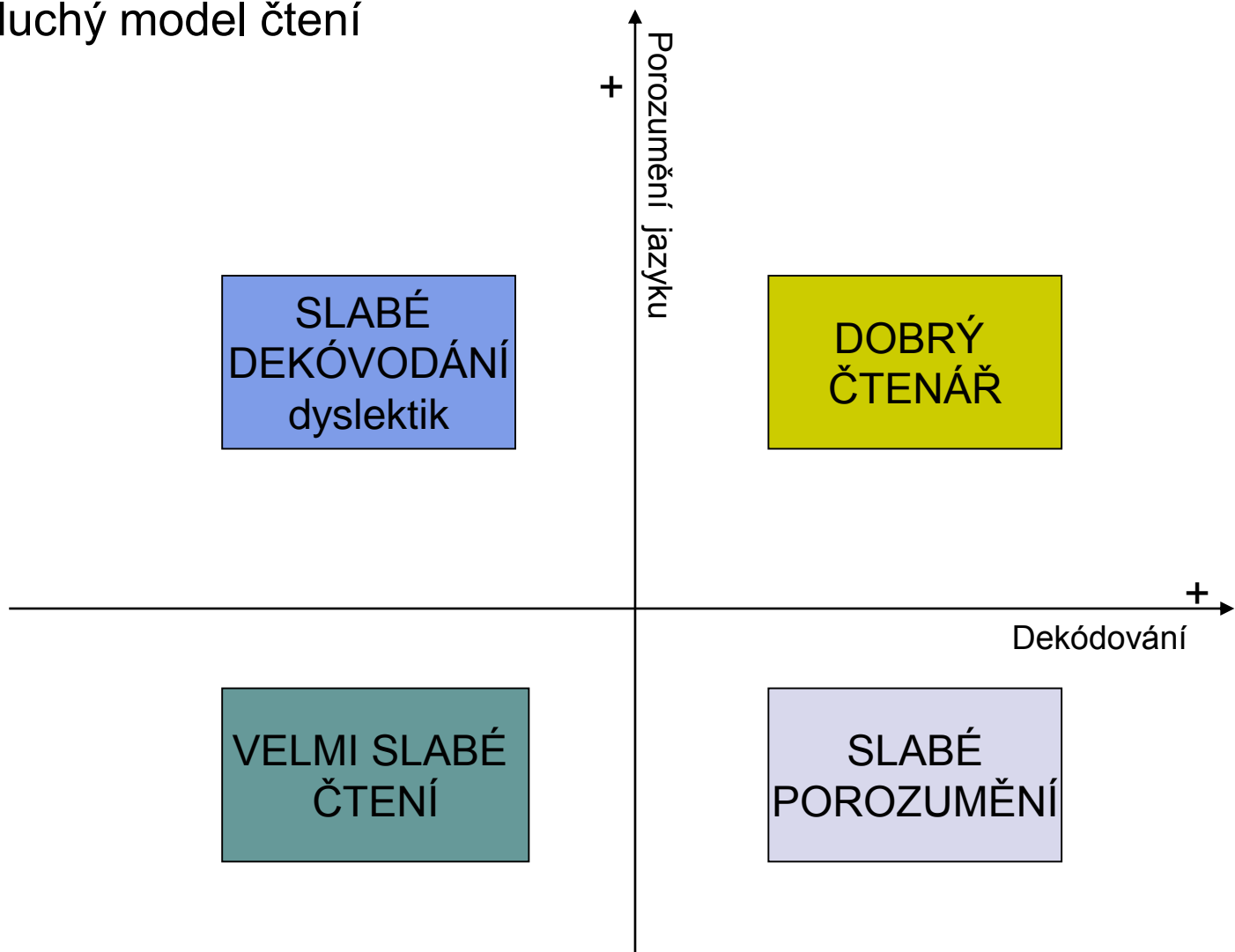
- Indikátory rozvoje počátečního čtení: Model trojí cesty (Caravolas et al. 2012)

- *II. Porozumění čtenému textu* je produkt
 - dekodování
 - **porozumění jazyku** (viz „jednoduchý model čtení“Gough, Tunner)
 - **dekódovat** psaný text (přečíst něco nahlas) neznamená automaticky být schopen tomuto textu **rozumět**.
 - správné dekodování je důležitým předpokladem porozumění čtenému textu, ale **ne jediným**

Gough and Tunner (1986) jednoduchý model čtení

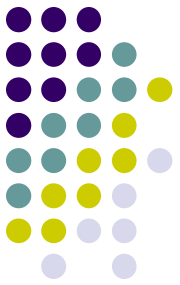

Indikátory rozvoje porozumění jazyku

Porozumění jazyku předpokládá **interakci odlišných subsystémů jazyka:**

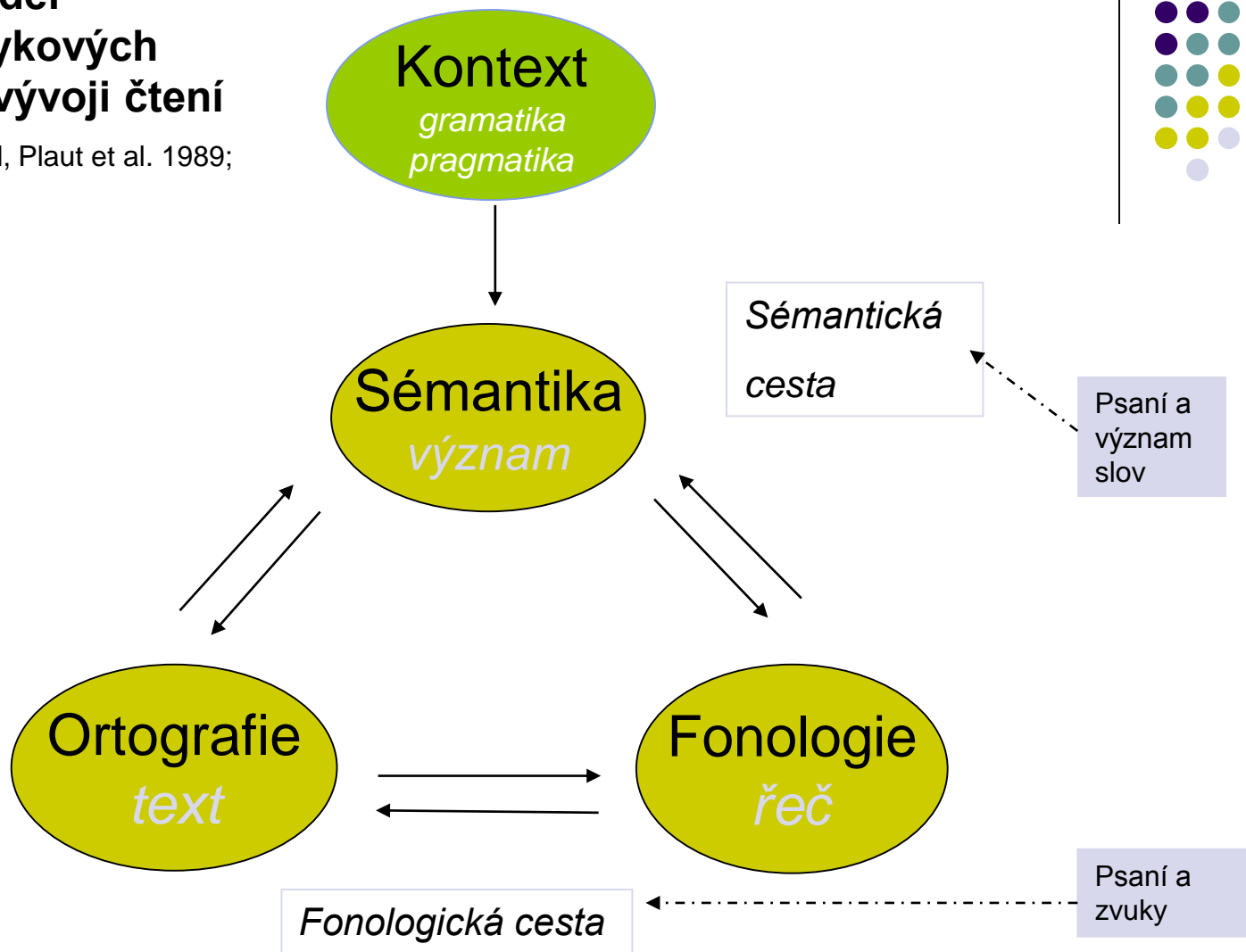
1. **gramatiky**-jazykový subsystém týkající se uspořádání slov do vět a morfologie.
 - a) **Syntax**: uspořádáním slov do vět a tím, jak toto uspořádání ovlivňuje porozumění významu -
 - b) **Morfologie** - týká se částí slov, které nesou význam, a toho, jak tyto části mohou měnit význam slova
2. **sémantiky** (systém jazyka týkající se porozumění významu slov)
3. **a pragmatiky** (týká se porozumění tomu, co je v daném kontextu relevantní)

- III. Vliv lingvistické povahy pravopisného systému na rozvoj čtení a psaní
 - Mezinárodní výzkumy také ukazují, že povaha pravopisného systému, ve kterém se učíme číst a psát ovlivňuje rychlost, s jakou si děti proces čtení a psaní osvojují
 - Není pro nás důležité

Integrativní model spolupráce jazykových schopností ve vývoji čtení

(Seidenberg, McClelland, Plaut et al. 1989;
1996)

Jednotlivé jazykové oblasti spolu vzájemně spolupracují

Například: **Protektivní faktory:**

- dobré jazykové schopnosti mohou být prot.f. narušené fonologie:

Časné: lepší jazykové - lepší fono

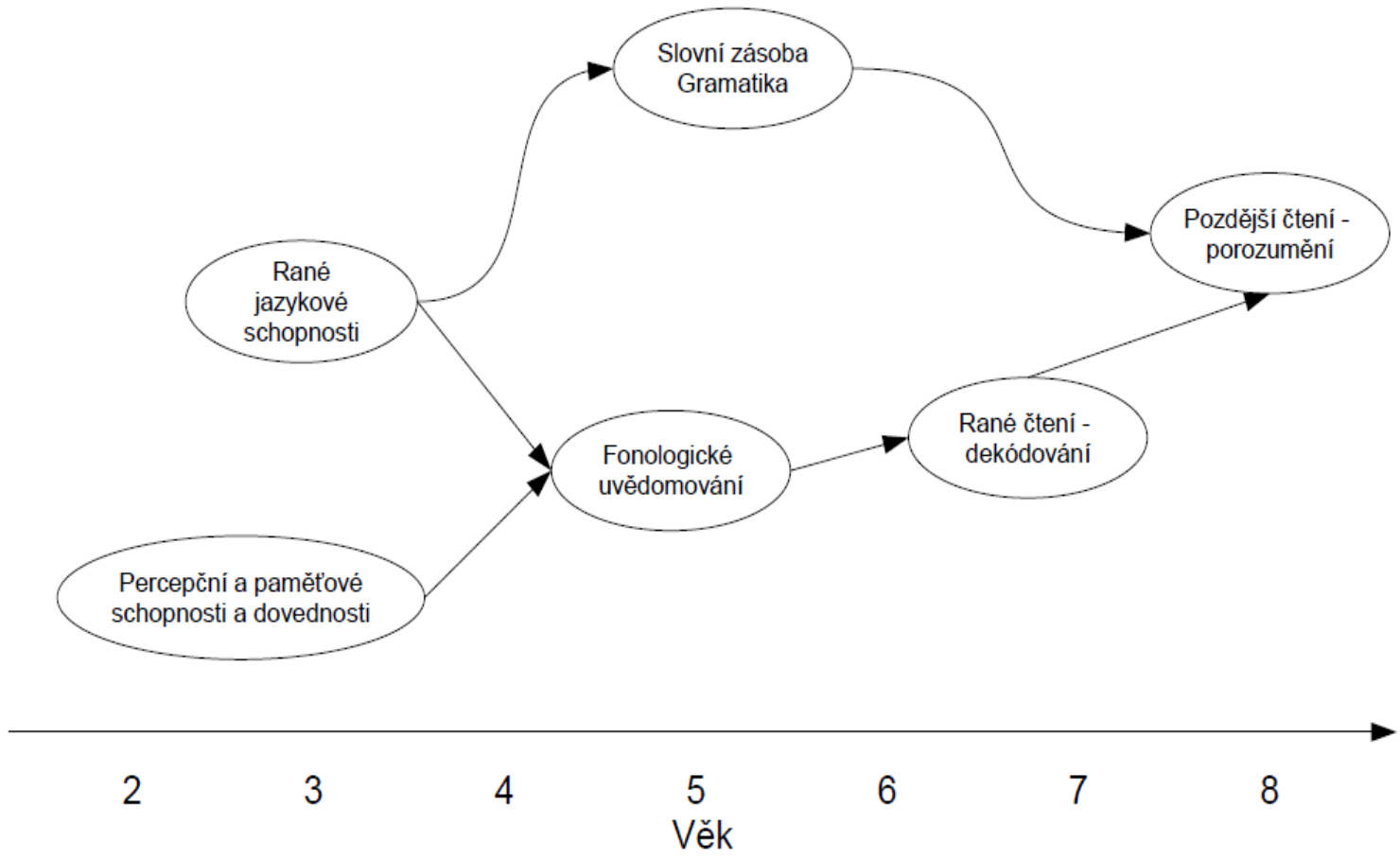
Později: lepší porozumění jazyku- lepší kompensace

- **Projevy narušení fonologické oblasti**
 - Problém dekódovat slova
 - Problém číst neznámá a málo frekventovaná slova
 - Problémy se psaním (v čj: , přidaný grafém (dovrnitř), přemístěný grafém (vpzomněl) diakritika (cápý místo čápy) apod.)
 - Porozumění čtenému relativně bez problémů , pouze jako důsledek dekódování
- **Projevy narušení gramatiky**
 - zpravidla není problém se psaním a dekódováním
 - Obtíže pracovat s kontextem při čtení
 - Specificky v aj: problémy se čtením nepravidelných slov (eg vase -> 'vaize'; broad -> 'brode' (Nation & Snowling, 1998)
 - Poruchy porozumění čtenému textu

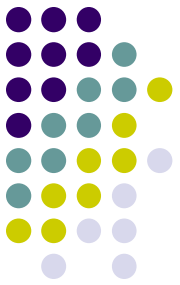

Shrnutí

- Uvažujeme o struktuře jazykových schopností a dáváme do souvislosti vývoj jazykových schopností a rozvoj čtení(psaní)
- Sledujeme domény jazykových schopností a jejich vazbu na významné poruchy v oblasti čtení(psaní) i cesty jejich vývoje.
 - fonologie
 - slovní zásoba
 - gramatika (morfo-syntax)

Témata monografie

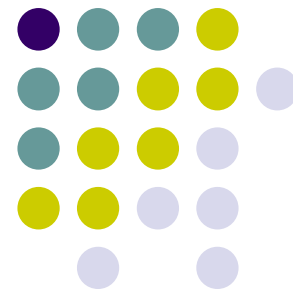

- 1. Předjazykové období
- 2. První slova a osvojování slovní zásoby
- 3. Slova a věty
- 4. Struktura lexika a gramatiky
- 4.1 Vztah slovní zásoby a ostatních jazykových domén
- 5. Vývoj fonologických schopností
- 6. Struktura fonologických schopností
- 7. Gramotnost
- 8. Poruchy jazykového vývoje
- 8.1 Dysfázie (Definice a základní charakteristika, epidemiologie, narušení specifických oblastí jazyka, diagnostické markery a etiologie, genetika ve výzkumu vývojové dysfázie, vztah dysfázie a dyslexie)
- 8.2. Dyslexie (definice, projevy dyslexie, kognitivní obraz dyslexie, vliv ortografické hloubky jazyka na projevy dyslexie)
- 9. Diagnostika fonologických schopností
- 10. Diagnostika vývoje jazykových schopností

Diagnostika jazykových schopností dítěte
předškolního věku

**II. Diagnostická baterie pro posouzení pro
posouzení vývoje jazykových znalostí a
dovedností dětí předškolního věku**

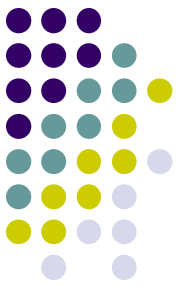
Seidlová Málková Gabriela

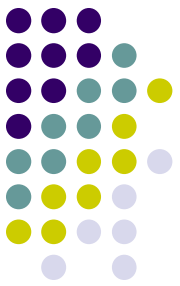
Okolnosti

- Baterie vznikla v souvislosti s řešením longitudinálního výzkumného projektu „*Fonologické a syntaktické uvědomování v předškolním věku*“ financovaného GAČR (2010-2011)
- Cíl: mapování struktury fonologických a gramatických schopností a jejich vzájemného vztahu v raném předškolním věku

Účel

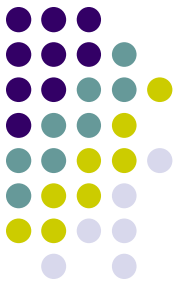
- Fonologické schopnosti jsou silným prediktorem úspěšnosti počátečního čtení
- Je otázka, z čeho se tyto schopnosti vyvíjejí
 - Rané slovníkové schopnosti; metajazykové schopnosti; ohýbání slov?
- V předškolním věku lze rovněž odhalit možné poruchy jazykové komunikace jako dysfázii nebo identifikovat rizika pro rozvoj dyslexie
 - Další důvod, proč vytvářet nástroje pro diagnostiku jazyka

Struktura testové baterie

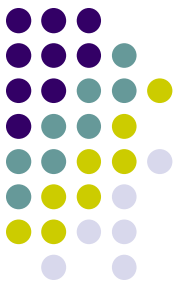
- **Testy pro hodnocení fonologického zpracování**
 - Rozpoznávání slabik
 - Skládání slabik
 - Rozpoznávání hlásek v pseudoslovech
 - Rychlé jmenování obrázků (RAN)
 - Opakování pseudoslov
- **Testy pro hodnocení slovní zásoby, porozumění jazyku a gramaticky**
 - Slovník
 - Morfologie
 - Porozumění gramatice
 - Posuzování gramatičnosti
 - Opravování vět
- **Pokyny pro administraci a vyhodnocení testů, popis normativní studie, tabulky norem**

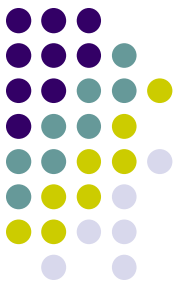
Testová baterie _obecné charakteristiky

- Určena dětem od 3 do 5 let
- Administrace se slovním zadáním, většina subtestů se opírá o pomocné obrázky, i když klíčovou roli obrázky hrají jen u některých
- Úlohy jsou většinou koncipované jako hra, mají velmi vlídný charakter
- V současné podobě spíše screeningový charakter

Testy fonologického povědomí a fonologických procesů

Rozpoznávání slabik

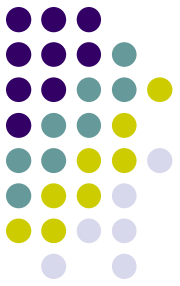
- Test rozpoznávání počáteční slabiky ve slovech
- Dva testové bloky
 - Mladší děti: s užitím obrázků; 15 výzvodových slov
 - Starší děti: 15 slov s obrázky+ 6 pseudoslov
- Dítě vybírá ze svou slov jedno, které začíná na stejnou slabiku (zvuk) jako slovo výzvodové
- *„Na obrázku je kohout. A ty mi teď zkus říci, které slovo začíná stejně jako kohout, je to koláč nebo salám...“*

Skládání slabik

- 16 slov , 1 – 4 slabičných
- Spojování slabik do slov na základě prezentace sekvence slabik
- *Ted' si zahrajeme hru na roboty. Já ti za chvíli ukážu, jak mluví robot a tvým úkolem bude poznat, co ten robot říká? Robot totiž neumí říkat celá slova, umí říkat jen slova rozdělená na části. Ukážu ti ted', jak ten robot třeba mluví: Třeba říká: ry –ba*

Rozpoznávání hlásek

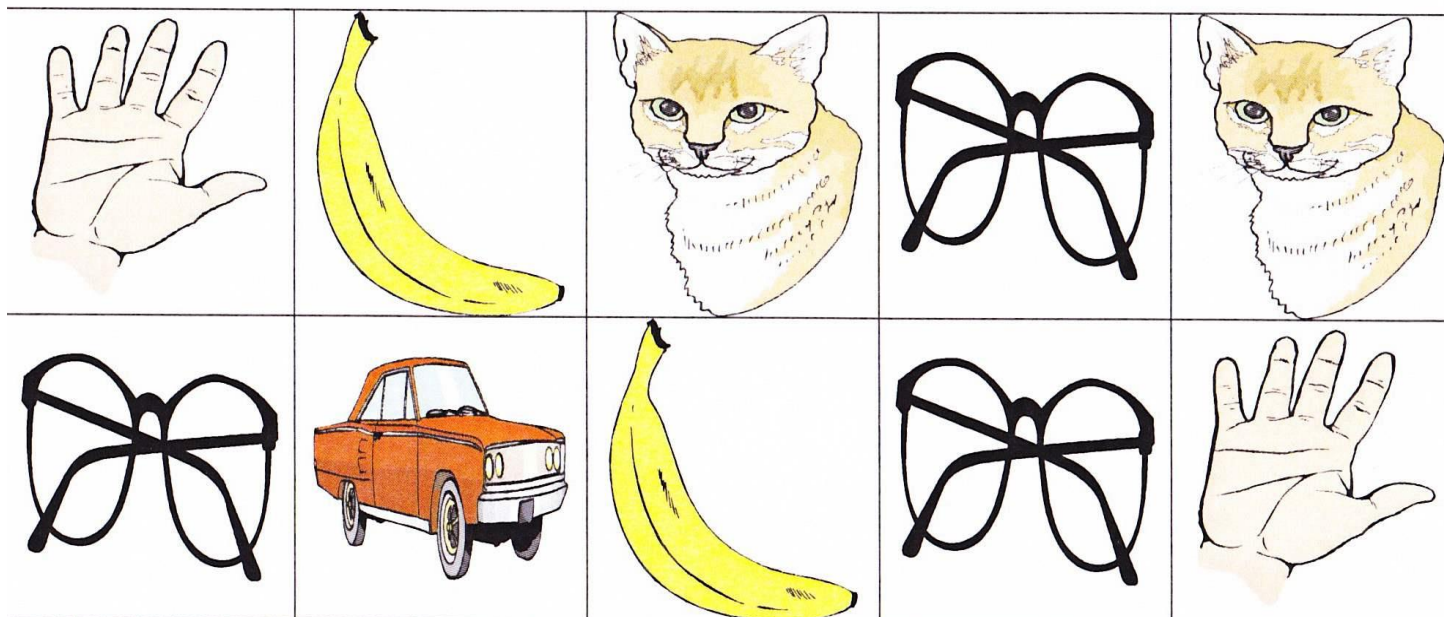

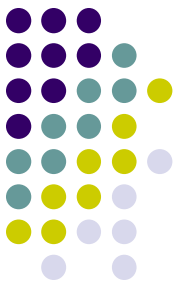
- 20 položek: pseudoslova začínající na S, M, K, L, B
- Prezentace vždy s obrázkem reálného slova s nímž se pseudoslova porovnávají (položky prezentované z nahrávky)
- Podívej, tady mám obrázek a na něm je nakreslený MÍČ . Slovo „MÍČ“ začíná na M. slyšíš to tam? MMMíč. Tak a teď ti řeknu dvě vymyšlená slovíčka a ty zkus přemýšlet, které začíná stejně jako MÍČ. Poslouchej: **MOL-ČOL** . MOL začíná na M a ČOL začíná na Č. ...

Rychlé jmenování- RAN

- Matrice s celkem 40 políčky, kde se střídá 5 obrázků. Dítě imenuje obrázky co nejrychleji

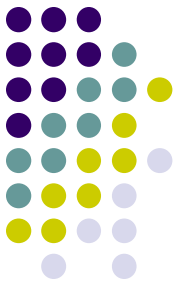

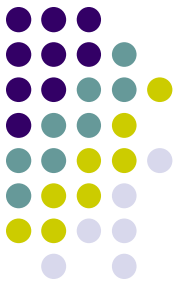
Opakování pseudoslov

- 22 položek
- dvojslabičná, trojslabičná a čtyřslabičná slova uspořádána v náhodném pořadí
- dítě opakuje položky prezentované z nahrávky
- např. *zovík, klešipamke, notýpar*

Testy gramaticko-lexikální

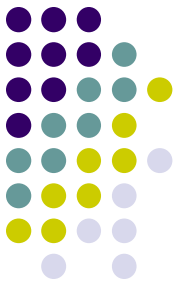
Gramatické uvědomování

- Posouzení gramatičnosti
- Opravování vět

- Pro administraci používáme plyšáka Vendelína, který se učí česky. Děti posuzují, zda jeho věty jsou správné. V dalším testu pak jeho věty opravují.

Morfologie

- Test je členěný do 5 bloků vždy se 6 položkami, děti pomáhají kamarádovi Toníkovi /Týně v mluvení, pomáhají mu doplnit věty
- Různé hry:
- Jedna věc a víc věcí
 - (Pěkně si prohlídni první dva obrázky. Na tomto obrázku je jedna kočička a tady na tom obrázku jsou dvě....., pomůžeš mi říct co tam je? Jsou to dvě.....(kočičky).
- Co lidé dělají_ přítomný čas sloves,3 osoba přít. času
 - Já ti řeknu a ukážu na obrázku, co právě teď někdo dělá. A ty mi zkusíš říct, jak by to bylo, kdyby to dělal ten člověk už včera.
- Co je dnes a co bylo včera? - 3 os. min. času
- Co je muž a co je žena - přechylování
- Kde ty věci jsou? - pády po předložkách a ve větách

Porozumění gramaticce

- „Maminku hladí dítě“

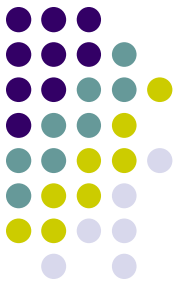

- „Kluk má dárek“

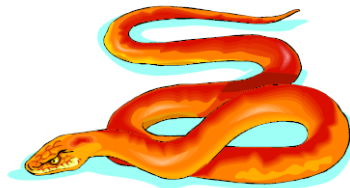
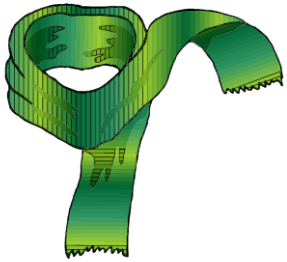

- Hra na hledání obrázků , 4 testové bloky se 6 položkami
- Předložky
 - Pěkně si prohlídni první dva obrázky. Na obou obrázcích je nakreslená váza. Teď poslouchej co ti řeknu: **Váza je na stole.** Ukážeš mi na kterém obrázku to je nakreslené?
- Plurály
 - Já řeknu třeba...**Zalévají kytky**...ukážeš mi kde to je. (Na výběr 2 obrázky, na jednom zalévá kytky jeden člověk, na druhém dva lidi.)
- Slovosled a pády
 - ...Koza stříhá žirafu... ukážeš mi, kde to je?
- Shoda (množné číslo sloves)
 - Teď zkusíš poznat, jestli to ,co říkám dělá jeden člověk nebo více lidí...

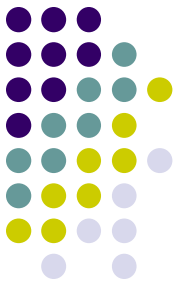
Test slovní zásoby

- „šála“

- Obrázkový test slovní zásoby, podobný PPVT
- 40 položek
- *Ukaž mi, kde je tady míč.*

- gabriela.malkova@fhs.cuni.cz